

Люльчак З.С., Мащак Н.М., Трач О.Ю.

Еколого-енергетичний розвиток малих населених пунктів на транскордонних територіях

Встановлено напрями досліджень еколого-енергетичного розвитку малих населених пунктів та основні проблеми у його формуванні. Обґрунтовано концептуальні складові еколого-енергетичного розвитку населених пунктів на транскордонних територіях. Досліджено стан забруднення довкілля у Львівській області, еколого-енергетичні проблеми та можливості їх вирішення для смт. Великий Любінь.

Ключові слова: еколого-енергетичний розвиток; малі населені пункти; концептуальні складові еколого-енергетичного розвитку; еколого-енергетичні проблеми; транскордонні території.

Актуальність дослідження. Становлення ринкової економіки та зміцнення ринкових відносин в Україні передбачає вивчення та використання закономірностей, у тому числі в сфері еколого-енергетичного розвитку регіону. Пізнання закономірностей такого розвитку обумовлено практичними потребами суспільства. Будь-який регіон може успішно функціонувати лише за умови глибоких знань про наявність природних ресурсів, їх економічної оцінки, чинників, які впливають на формування та використання його ресурсів та визначають еколого-енергетичну ситуацію. Важливе значення має пізнання закономірностей формування еколого-енергетичного розвитку населених пунктів під час підготовки регіональних програм на транскордонних територіях, спрямованих на поліпшення еколого-енергетичної безпеки відповідного регіону, прогнозування розвитку окремих сфер економічної діяльності і міжгалузевих комплексів з урахуванням невирішених проблем екологічних загроз та енергозбереження. Основними серед них є: спеціалізація, плановірність, комплексність, відносна автономність, сталий розвиток, соціальна спрямованість та євроінтеграція України. На визначення еколого-енергетичного розвитку регіону також впливають загальні наукові закони застосовані і для малих населених пунктів: сталого розвитку, зеленої економіки, територіального поділу праці, погодження інтересів, наукової організації управління, регіоналізації та глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічні проблеми енергетики через шкідливі викиди, скиди забруднюючих речовин та

утворення відходів, які спричиняють прискорення темпів виснаження природно-ресурсного потенціалу та призводять до поступового зниження конкурентоспроможності українських підприємств розглянуто Долинським А.А [1]. У дослідженні Самохвалова В.С. розглянуто основні принципи енергозбереження за рахунок використання вторинних енергетичних ресурсів [3]. У колективних працях за редакцією Школи І.М. обґрунтовано рекомендації щодо стратегічних пріоритів використання ресурсів регіону на прикладі Буковини та Чернівецької області, однак не враховано доцільність взаємодії безпосередньо еколого-енергетичного та ефективного розвитку регіону [2; 5].

Постановка завдання. Обґрунтування еколого-енергетичного розвитку малих населених пунктів на транскордонних територіях вимагає глибокого вивчення різноманіття факторів, що впливають на його формування. Регіональні фактори такого розвитку за своєю суттю мають загальносуспільне значення, оскільки є чинниками розвитку всіх сфер діяльності в регіоні зокрема і економічної. Об'єктивна і всебічна оцінка дії факторів у кожному населеному пункті визначає специфіку формування та використання його ресурсної бази. Оскільки еколого-енергетичний розвиток населених пунктів характеризується такими системо утворюючими засадами, як цілісність, зв'язок із зовнішнім середовищем, внутрішня структура, ієрархічність, пріоритет інтересів системи глобального рівня, взаємозв'язок елементів системи, тому доцільно спочатку розглядати такий розвиток як єдине ціле, а потім його складові компоненти. Тобто, слід проаналізувати його зв'язки із зовнішнім середовищем і тільки потім – окремі складові. До основних зовнішніх факторів еколого-енергетичного розвитку окремого населеного пункту на транскордонних територіях відносять політичні, економічні, природні та соціальні умови, які можуть його обмежити чи стимулювати. Політичні умови впливають на визначення пріоритетів та реалізацію потенціалу такого розвитку через політичну структуру, рівень політичної та законодавчої стабільності, податкове законодавство, антимонопольне регулювання, державне регулювання зовнішньої торгівлі та взаємодію українського та європейського законодавства. Економічні умови еколого-енергетичного розвитку характеризують фазу економічного циклу країни, рівень інфляції і безробіття, валовий національний продукт та його динаміку, наявність та рівень товарного дефіциту, стан доходів та купівельної спроможності населення, структурні зміни у виробництві, оскільки на етапах зростання та зрілості економічної системи країни екологічні та енергетичні пріоритети змінюються від максимального бездумного використання енергетичних ресурсів та суттєвого забруднення довкілля і до зеленого, сталого розвитку. Природні ж фактори визначають енергетичний ресурсний

потенціал та наявний стан довкілля. Тому доцільно виявити основні проблеми формування еколого-енергетичного розвитку українських населених пунктів, виявити його основні концептуальні складові та напрями досліджень у цій сфері.

Основний матеріал досліджень. Для успішного просування України шляхом ринкових реформ особливо важливе значення має принцип комплексного розвитку населених пунктів, який базуватиметься на раціональному використанні природних ресурсів та їх відходів, трудових, фінансових ресурсів, основних засобів виробництва, а також мінімізації негативного впливу на довкілля. Еколого-енергетичний розвиток малих населених пунктів на основі синергетичного та більш повного використання їх потенціалу ґрунтується на поєднанні існуючої бази, ринкової спеціалізації та новітніх потреб виробництва, сільського господарства і інфраструктури, в основі яких враховується комплексний потенціал регіону (економічний, соціальний та природний). На наш погляд, основними проблемами формування еколого-енергетичного розвитку населених пунктів на транскордонних територіях на даний час є: значний дефіцит та неефективне використання власних джерел енергії у регіонах, що викликаний, наперед всього, низькою забезпеченістю первинними енергоресурсами, незначним використанням їх нетрадиційних джерел, застарілою матеріально-технічною базою видобувної промисловості та енергетики України; формальна популяризація необхідності енергозбереження та екологічної безпеки; відсутність розширеного відтворення прогресивних технологій; недостатня привабливість енергетики країни для іноземних інвесторів внаслідок мінливості економічної політики та відсутності стабільних пріоритетів у здійсненні регіональної інвестиційної політики; розподіл бюджетних фінансових ресурсів та ресурсів з іноземних джерел по регіонах без врахування їх нерівномірного, диспропорційного еколого-енергетичного становища; дискримінаційне ціноутворення на енергоносії для населення та суб'єктів господарювання; недостатньо розвинений ринок капіталів та енергозберігаючих, екологобезпечних технологій, устаткування; недосконалий механізм податкового регулювання забруднення довкілля та інші.

Вказані недоліки негативно впливають на процеси формування, використання та відтворення потенціалу регіону в цілому та його складових елементів зокрема і, як наслідок, на еколого-енергетичну ситуацію в країні та національну економічну безпеку. У процесі прийняття рішень щодо формування еколого-енергетичного розвитку населених пунктів необхідно враховувати його властивості. До головних з них слід віднести взаємозв'язок і збалансованість елементів котрі повинні функціонувати одночасно і в

сукупності, позаяк закономірності такого розвитку не можуть бути розкриті окремо, а тільки в їх поєднанні, що потребує досягнення збалансованого оптимального співвідношення між ними (рис. 1).

Рис. 1. Концептуальні складові еколого-енергетичного розвитку населених пунктів на транскордонних територіях.

Джерело: Власне опрацювання

Матеріальною основою еколого-енергетичного розвитку населених пунктів є їх інфраструктура. Тому виявлення впливу інфраструктурного чинника на відповідний розвиток населених пунктів та регіону загалом потребує, насамперед, дослідження впливу інфраструктури населених пунктів на еколого-енергетичне становище території. Ці дослідження мають передбачати, по-перше, загальну характеристику дії інфраструктури на систему еколого-енергетичного розвитку транскордонного регіону, зокрема визначення видів і об'єктів дії, основних виробництв-забруднювачів і їхнього розміщення, складників та обсягу забруднення від стаціонарних і пересувних джерел, екологічних аспектів можливих аварій, впливу інфраструктури населених пунктів на рослинний світ; по-друге, аналіз специфіки дії окремих

видів діяльності населення на навколишнє середовище регіону.

Завдання забезпечення сталого еколого-енергетичного розвитку населених пунктів на транскордонних територіях вимагає й наступного кроку – розроблення заходів з поліпшення еколого-енергетичних показників інфраструктури населених пунктів, зокрема зменшення забруднення атмосферного повітря та ґрунтів, захисту поверхневих і підземних вод від забруднення; зниження транспортного шуму і вібрації; охорони флори та фауни регіону, досягнення збалансованого енергопостачання та споживання (рис. 2). Заключним кроком буде здійснення повного екологічного та енергетичного менеджменту населеного пункту, що гарантуватиме дотримання вектора сталого еколого-енергетичного розвитку населеного пункту. Дослідження статистичної інформації щодо результатів діяльності суб'єктів господарювання у Львівській області, яка є транскордонною територією, свідчить, що загалом техногенне навантаження на довкілля України в останні роки має тенденцію до зменшення, яка пов'язана як і з частковим або повним припиненням діяльності підприємств так і з впровадженням екологізаційних заходів в їх господарську діяльність (табл. 1 – 3).

Динаміка скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти Львівської області демонструє тенденцію зменшення цих скидів за останні роки від 193 млн. м³ у 2005 році до 53 у 2011. Коливання обсягів викидів шкідливих речовин у 1995-2011 рр. в атмосферне повітря пояснюються значним транспортним навантаженням на Львівську область, у зв'язку з географічним розташуванням поруч з кордоном. Ситуація з утворенням відходів I-III та IV класів небезпеки має дещо інший характер: хоча обсяг відходів I-III класів небезпеки суттєво зменшився, проте обсяг відходів IV класу небезпеки зріс на майже 40%.

Розглянемо екологічні проблеми та їх вирішенням для конкретного малого населеного пункту на транскордонному просторі, а саме смт. Великий Любінь Городоцького району Львівської області загальною площею у 33,45 км² та чисельністю населення – 4561 осіб. Основні екологічні проблеми смт. Великий Любінь є актуальними і для інших населених пунктів Львівської області: у 2011-2012рр. попри заборону відбувалось вивезення ТПВ на місцеве несанкціоноване звалище; потреба у централізованому водопостачанні задоволена лише на 20%; порушені вимоги щодо розташування цвинтаря; неканалізована стара частина; періодичне підтоплення частини внаслідок танення снігу, дощів найнижчої точки. У таблиці 4 наведено екологічну сторону діяльності основних підприємств смт. Великий Любінь, їхні основні проблеми та рішення в екологічній сфері, а також перспективи подальших дій в цій сфері.

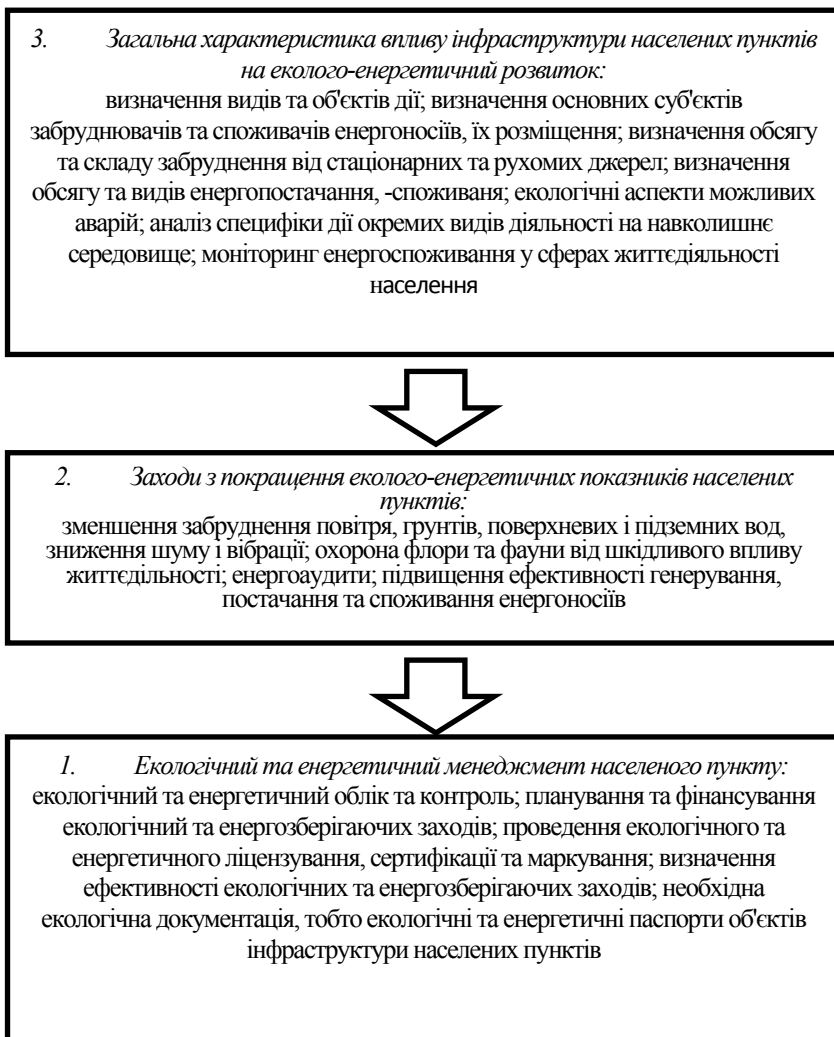

Рис. 2. Напрями досліджень еколого-енергетичного розвитку малих населених пунктів.

Джерело: Власне опрацювання

Таблиця 1

Динаміка скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти у
Львівській області

Показники	Роки						
	1995	2000	2005	2008	2009	2010	2011
Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн. м ³	56	55	193	60	59	59	53
Темпи приросту до попереднього року, %	-	-1,7	250,9	-68,9	-1,6	0	-10,2

Джерело: [4, с. 294]

Таблиця 2

Динаміка викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря у
Львівській області

Показники	Роки						
	1995	2000	2005	2008	2009	2010	2011
Обсяг викидів, тис. т	239,6	192,9	187,6	266,8	253,4	246,3	256,6
Темпи приросту до попереднього року, %	-	-19,5	-2,7	42,2	-5,0	-2,8	4,2
Обсяг викидів стаціонарними джерелами забруднення, тис. т	124,6	108,6	95,8	126,4	121,0	113,2	129,4
Обсяг викидів у розрахунку на 1 особу, кг	86,6	71,2	72,6	104,4	99,3	96,7	100,9

Джерело: [4, с. 296, с. 298-299]

Таблиця 3

Динаміка утворення відходів у Львівській області

Показники	Роки							
	2000	2005	2008	2009	2010		2011	
					I-III клас небезпеки	IV клас небезпеки	I-III клас небезпекки	IV клас небезпекки
Обсяг утворення відходів, тис. т	1,1	0,8	1,4	1,5	2,0	2483,3	1,4	3460,3
Темпи приросту до попереднього року, %	-	-27,3	75	7,1	33,3	-	-30	39,3
Обсяг утворення відходів у розрахунку на 1 особу, кг	0,4	0,3	0,5	0,6	0,8	974,9	0,6	1360,8

Джерело: [4, с. 301, 303]

Таблиця 4

Екологічна сторона діяльності підприємств смт. Великий
Любінь

№ п/п	Назва/сфера діяльності	Екологічні рішення	Екологічні проблеми	Перспективи
1.	ТзОВ «Великолюбінське», птахоферма	<ul style="list-style-type: none"> – Продаж посліду на переробку на мінеральне добриво – Сертифікація посліду фірмою «Organic» – Утилізація падежу: спалювання та переробка на м'ясопродукцію – Сертифікована кормова база 	<ul style="list-style-type: none"> – Недостатня частота вивозу ТПВ – Норми розташування від житлових територій – Плата за викиди CO₂ 	<ul style="list-style-type: none"> – Проект будівництва біогазової установки для виробництва електроенергії – Розробка дозволу на викиди CO₂ фірмою «Екоград»
2.	ТзОВ «Технотес» (системи вентиляції)	<ul style="list-style-type: none"> – Вивіз відходів на металобрухт – Сортування ТПВ і вивіз власними силами 	<ul style="list-style-type: none"> – Недостатня частота вивозу ТПВ 	-
3.	Великолюбінський державний спиртзавод	<ul style="list-style-type: none"> – Плата за викиди CO₂ – Продаж браги 	<ul style="list-style-type: none"> – Специфічний запах від виробничого процесу – Недостатня частота вивозу ТПВ 	-
4.	ТзОВ «Гланс» (вироби з дерева)	<ul style="list-style-type: none"> – Плата за викиди CO₂ – Використання відходів на опалення цехів і сушку деревини 	<ul style="list-style-type: none"> – Недостатня частота вивозу ТПВ 	-

Джерело: Власне опрацювання.

У сфері енергетики та відповідного розвитку смт. Великий Любінь централізовано постачається природний газ та електроенергія, а також під запити окремих споживачів децентралізовано – вугілля, дрова та торф. Всіх споживачів енергоносіїв у смт. Великий Любінь можна поділити на три

групи: установи, що фінансуються з міського та районного бюджетів (Великолюбінська міська лікарня; санаторій «Любінь Великий», загальноосвітня школа; дитячо-юнацька спортивна школа; школа-інтернат; дитяча школа мистецтв; дитячий садок); індивідуальні споживачі; промислові об'єкти (науково-дослідний інститут рибного господарства НАН України; Великолюбінський державний спиртзавод; ТзОВ «Велико-любінське»; ТзОВ «Технотес»; ТзОВ «Гланс»). Перша і друга група – споживачі електроенергії, газу і, частково, вугілля (санаторій). Натомість промислові об'єкти для задоволення енергетичних потреб використовують альтернативні підходи. Так, наприклад, ТзОВ «Гланс» - виробник паркетів – в цілях опалення використовує відходи виробництва; спиртзавод забезпечує опалення приміщень завдяки технологічному процесу охолодження спирту; ТзОВ «Великолюбінське» в найближчій перспективі планує встановити потужності по переробці біомаси. Не зважаючи на деякі позитивні тенденції в сфері енергетики в промисловості, загальний стан енергоефективності селища залишається незадовільним. З вищесказаного можна зробити висновок, що енергетичний розвиток смт. Великий Любін повинен активізувати зростання енергоефективності в першу чергу бюджетних будівель.

Висновки. Нині головним чинником входу України у європейський простір визначено структурну перебудову економіки на основі модернізації виробництва та його структури, технологічного оновлення економічного потенціалу регіонів зокрема та країни в цілому, розбудови функціонально збалансованого і соціально-орієнтованого економічного комплексу, а також і досягнення збалансованого еколого-енергетичного розвитку населених пунктів, регіонів та країни загалом. Країни Європейського союзу постійно працюють над оптимізацією використання енергії та використанням альтернативних її джерел, що значно зменшує використання газу в побуті та виробництві. Водночас пріоритетом є постійна мінімізація розміру негативного впливу на довкілля. У подальшому напрямком дослідження стане узгодженість потенціалу відповідного регіону із його еколого-енергетичним розвитком.

Список використаних джерел

1. Долінський А.А. Енергозбереження та екологічні проблеми енергетики / А.А. Долінський // Вісник НАН України. – 2006. – № 2. – с. 24–32.
2. Економічний потенціал регіону: пріоритети використання: Монографія/ І.М. Школа, Т.М. Ореховська, І.Д. Козменко та ін.; за ред. І.М. Школи, 2003. – 464 с.

3. Самохвалов В.С. Вторинні енергетичні ресурси та енергозбереження / В.С. Самохвалов. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.
4. Статистичний збірник «Регіони України». – ч. 1. – 2012. – 530 с.
5. Трансформаційні процеси економіки України в регіональному вимірі: Монографія/ І.М. Школа, О.В. Зибарева, С.В. Вербівська та ін.; за ред. І.М. Школи, 2004. – 360 с.

Люльчак З.С., Мащак Н.М., Трач О.Ю.

Эколого-энергетическое развитие малых населенных пунктов на трансграничных территориях

Установлены направления исследований эколого-энергетического развития малых населенных пунктов и основные проблемы его формирования. Обоснованы концептуальные составляющие эколого-энергетического развития населенных пунктов на трансграничных территориях. Исследовано состояние загрязнения окружающей среды Львовской области, эколого-энергетические проблемы и возможности их решения для сгт. Большой Любинь.

Ключевые слова: эколого-энергетичное развитие; малые населенные пункты; концептуальные составляющие эколого-энергетического развития; эколого-энергетические проблемы; трансграничные территории.

Lyulchak Z.S., Mashchak N.M., Trach O.Y.

Ecological and energy development of small settlements on trans-border territories

The directions of ecological and energy development of small settlements and main problems of its formation are determined in the article. The conceptual elements of ecological and energy development on trans-border territories are grounded. The state of environment pollution in Lviv Oblast, ecological and energy problems and possibilities of their solving for the urban village Velykyj Lubin are investigated.

Key words: ecological and energy development; small settlements; conceptual elements of ecological and energy development; ecological and energy problems; trans-border territories.